

herinnering fundeerde zelfs het hele bestaan van de herinneringseducatie-industrie. De paradoxen van die plicht werden ook binnenin die sector sterk gevoeld: het spook van de verdwijnende herinnering maakte die herinnering in werkelijkheid alleen maar steeds meer tegenwoordig; de nood aan overtuigende formats wekte de vrees voor sensatie en 'valse romantiek'; de herhalingsdwang schiep de angst voor het cliché en zelfs voor 'Holocaustmoetheid'. Het presentistische regime was zich wel van zichzelf bewust – maar er was gewoon geen ontsnappen aan.

Is de historische analyse de enige manier om het functioneren van deze gevangenis inzichtelijk te maken? Madelon de Keizer en Marije Plomp maken duidelijk dat een milde ironie even effectief kan zijn. In *Een open zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren*, verzamelen zij bijdragen over tientallen Nederlandse *lieux de mémoires*. Dat begrip wordt, zoals dat eerder ook voor andere themavelden is gebeurd, bijzonder breed opgevat. Naast rituelen, monumenten, instituties van de oorlog, komen ook heel andere ankerplaatsen van het geheugen aan bod, zoals Anne Frank of de troostmeisjes in de Oost, maar ook voetbalkreten als 'Hamas, Hamas, alle Joden aan het gas'. De bijdragen blijven beknopt maar steunen vaak op veel ruimer onderzoek. Op die manier maken de gevalstudies ook de ruimere *memory studies* op een prettige manier toegankelijk voor een groot publiek. In de inleiding zal dat publiek geen heel diepgravende analyse vinden: de vraag *waarom* de oorlog ook 66 jaar na de bevrijding een open zenuw blijft, wordt niet heel sterk geproblematiseerd. Maar de breedheid van het geschetste palet nuanceert ook de macht van het presentistische regime. De oorlog is overal, dat klopt. En dat houdt zo meteen nog niet op. Maar het gewicht van die aanwezigheid is misschien minder drukkend dan de promotoren van het presentisme én hun soms te pessimistische critici hebben vermoed. Ook hier blijft plaats voor *agency*, en zelfs voor spot en parodie.

Witte, Els, e.a., *De maatschappelijke rol van de geschiedenis. Historici aan het woord* (Standpunten van de Koninklijke Vlaamse Akademie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Historische debatten 1; Brussel: Vlaams Instituut voor Geschiedenis, Paleis der Akademiën, 2010, 88 blz., ISBN 978 90 6569 069 2).

Eind 2010 werd de bundel *De maatschappelijke rol van de geschiedenis. Historici aan het woord* uitgegeven door het Vlaams Instituut voor Geschiedenis (VIGES) dat in 2007 werd opgericht met het doel 'de geschiedenis als discipline in de samenleving [te] profileren' en 'de maatschappelijke rol van historici' te belichten. De bundel is gebaseerd op presentaties over de 'habitus' van de historicus die werden gehouden op het VIGES-symposium van 5 februari 2010.

Allereerst stelt Els Witte (VUB) dat historische teksten altijd politiek-maatschappelijke vraagstukken raken en laat ze dat zien door te wijzen op de rol van historici als ideologieverspreiders in de periode 1944-1952. Ondanks debatten over de waardevrijheid van wetenschap, waren historici destijds nauw betrokken bij 'ideologievernieuwing' en bepleitten een democratische pluralistische samenleving, wereldburgerschap en Europese eenwording.

Daarna constateert Gita Deneckere (UGent) dat sinds de jaren zeventig 'verwetenschappelijking' en 'specialisatie' historici heeft vervreemd van de samenleving. Deneckere stelt verder dat de historicus nauwelijks nog wordt betrokken bij historische tentoonstellingen. En dat is vreemd, want juist de huidige historici hebben te maken met de 'erfgoedhype', de 'memoryboom' en historische onderzoekscommissies, zoals het Belgisch Parlementair Onderzoek naar Congo en de verzoeningscommissies in Zuid-Afrika, waarin om de 'juiste' interpretaties van het verleden wordt gevraagd om politiek-morele gerechtigheid te verspreiden. Deneckere bepleit daarom dat de huidige historici moeten veranderen en zowel 'realistisch' – verklaren volgens een rationele

wetenschappelijke uitleg – als ‘betekenisverlenend’ – presenteren van een normatief-moralitisch verhaal dat emotie opwekt – moeten zijn. Deze ‘nieuwe habitus’ helpt historici voorbij de tegenstelling positivisme-postmodernisme te komen en het contact met het publiek te herstellen, zonder de wetenschappelijke eruditie te verliezen.

Jo Tollebeek (KUL) daarentegen is tevreden met de afnemende invloed van de historicus omdat hij die logisch acht: de snelle ontwikkelingen in de jaren zestig maakten dat de historicus geen gidsrol meer kon spelen. Bovendien prefereert Tollebeek een sceptische historicus, die niet gericht is op het geven van zin, samenhang en richting aan de maatschappij. Het gaat om ‘afstand, en zelfrespect. Net als de andere wetenschappen moet de geschiedenis de maatschappij niet dienen, zij hoort haar integendeel dwars te zitten. De historicus moet de samenleving in opspraak brengen’, aldus Tollebeek.

Maar Bruno De Wever (UGent) laat zien dat een dergelijke afstandelijke houding onder historici, ook nu, vaak niet is terug te zien en dus minder logisch is dan het lijkt. Historici die onderzoek doen naar de Vlaamse Beweging doen dat vanuit een politiek-normatief Vlaams referentiekader. Interessant is echter dat hun openlijke engagement niet per se leidde tot (een perceptie van) een mindere wetenschappelijke habitus, vooral omdat ze publiceerden in toonaangevende vaktijdschriften en de laatste wetenschappelijke vernieuwingen incorporeerden. Ook Dirk Luyten (UGent) wijst erop dat maatschappelijke betrokkenheid historisch onderzoek stuurt. Zo was de opkomst van emancipatie- en arbeidersgeschiedenissen een rechtstreeks gevolg van de jaren zestig, en verdwenen ze grotendeels toen diezelfde jaren zestig hun maatschappelijke aantrekkingskracht verloren vanaf de jaren tachtig.

Werner Goegebeur (VUB) en Karel Van Nieuwenhuysse (KUL) betogen dat geschiedenisdocenten al decennia te kampen hebben met het

zoeken naar een evenwicht tussen een kritische wetenschappelijke opvoeding en het doorgeven van een historisch-maatschappelijk Bildungsideaal. De auteurs wijzen erop dat actuele debatten over ‘Europa’, immigratie en multiculturaliteit dit goed laten zien: het zijn historische en maatschappelijke vraagstukken en beiden beïnvloeden elkaar.

Daar sluiten de bijdrages van Rudi Van Doorslaer (UGent) en Pieter Lagrou (ULB) over de betekenis van de Tweede Wereldoorlog bij aan. Vooral Lagrou wijst erop dat de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog lange tijd een dubbelfunctie vervulde: enerzijds leidde het tot voortreffelijke studies, anderzijds zorgden de (controversiële) morele lessen die eruit getrokken werden voor maatschappelijke relevantie. Nu onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog echter ‘mainstream’ is geworden, heeft het zijn kracht verloren, aldus Lagrou. Lagrou ziet daarmee ook het einde van de historicus als opvoeder en is daarom kritisch over historici die actief zijn bij onderzoek naar gerechtigheid, erfgoed en memory omdat zij zich daarmee mengen in ‘politieke arbitragevraagstukken’. Daaruit voortvloeiende wijst Lagrou kritisch op de hoeveelheid geld die beschikbaar is voor erfgoedonderzoek, want wat zijn de politieke beweegredenen achter erfgoedonderzoek en zijn historici zich daarvan bewust? Echter, waar al de voorgaande auteurs lieten zien dat de spanning tussen herdenken en historiseren, wetenschap en morele vorming, verleden en heden, eigen is aan historisch onderzoek, bepleit Lagrou te accepteren dat de rol van de historicus als maatschappelijke betrokkene over is. Lagrou’s daaruit voortvloeiende keuze voor ‘marginaliteit’ als middel om het ‘kritisch potentieel van onze discipline [te] herwinnen’ is een weinig aansprekend ideaal voor historici. Een bijkomend nadeel is dat publieksgeschiedenis, erfgoedonderzoek en gerechtigheidsvraagstukken aan anderen worden gelaten, zodat zij ook de vertellers van de historische verhalen worden en uiteindelijk als ‘historici’ worden gezien.

De toegevoegde waarde van de bundel is evident. Allereerst laat deze zien dat de maatschappelijke rol van de historicus een boeiend thema is. Daarnaast verbinden de auteurs het niet met ‘kleine’ of ‘neutrale’ thema’s maar met de Tweede Wereldoorlog, nationaal geschiedenisonderwijs en multiculturaliteit. Ten derde zijn Belgische historici bereid over dit thema openlijk in debat te gaan, wetende dat daarmee tegenstellingen aan bod komen tussen vakgenoten die een latente basis voor een ‘Historikerstreit’ vormen. De bundel geeft, ondanks de nogal minimalistische lay-out, daarmee inzicht in een cruciaal thema waar historici niet om heen kunnen: hun maatschappelijke rol, de verschillende visies die daarover bestaan en de spanning tussen geschiedenis, politiek-normatieve keuzes en overheidsfinanciering van de historische wetenschappen. Een dergelijk debat ontbreekt in Nederland, terwijl de bundel laat zien dat dit debat eigen is aan de ‘habitus’ van de goede historicus. Of zoals Walter Prevenier (UGent) het treffend samenvat: Het ‘geëngageerd standpunt is een cruciaal punt in de discussie [...]: het spanningsveld van de historicus, enerzijds als een kritische observator, anderzijds en vaak tegelijk als medespeler in het gebeuren. Is het een erfzonde of is het gewoon een geschenk van de goden?’

D.B.R. KROEZE, VRIJE UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Harryvan, A.G., *In Pursuit of Influence: The Netherlands' European Policy during the Formative Years of the European Union, 1952-1973* (European Policy 42; Brussel [etc.]: Peter Lang, 2009, 284 pp., ISBN 90 5201 497 5).

Anjo Harryvans publicaties vertonen onmiskenbaar één constante: ze behandelen alle op een of andere manier het Europese beleid dat Nederland in de decennia na de Tweede Wereldoorlog voerde.

Na zijn doctoraal proefschrift over ‘Nederland en de Europese integratie, 1945-1951’ volgden enkele boeken over hoe Nederlandse politici en ambtenaren aankeken tegen dat Europese beleid (2001), of over de rol die de Nederlandse diplomaat Max Kohnstamm op Europees vlak speelde (2008). Er volgden ook een reeks artikelen. Vier ervan, verschenen tussen 2004 en 2006, vormen de laatste vier van het acht hoofdstukken tellend boek *In Pursuit of Influence*, Harryvans jongste monografie.

Harryvan wil geen volledige geschiedenis – ‘a fully-fledged history’ (28) – van twintig jaar Nederlands Europees beleid brengen. Daarvoor had de auteur meer aandacht moeten besteden aan, om maar één voorbeeld te geven, de onderhandelingen die leidden tot de oprichting van Euratom. In plaats daarvan richt Harryvan zich aan de hand van acht sleutelmomenten in het Europese integratieproces op een specifieke vraag: in welke mate, en in welke omstandigheden kan een ‘kleiner’ land de regels van een internationale organisatie mee vorm geven, zodat die organisatie beantwoordt aan de beleidsprioriteiten van dat kleiner land? Of met een term ontleend aan de Amerikaanse onderzoeker Michael W. Mosser: in welke mate beschikt een kleiner land over ‘engineering influence’? Met die vraagstelling schrijft Harryvan zich in in de subdiscipline van het ‘Kleine-landenonderzoek’.

De antwoorden die Harryvan in zijn boek formuleert, zullen onderzoekers die in die subdiscipline actief zijn niet meteen verrassen: ‘Smaller Powers can play a role of substantial importance in international relations’ of nog: ‘Our study underlines the relative nature of the dimensions of size and strength’ (268). Ook zijn conclusies over het Nederlandse Europese beleid klinken vertrouwd: in de jaren waarin het Europese project vorm kreeg, beseftte Nederland dat zijn economische toekomst in Europa lag, en dat het voor het veiligstellen van zijn welvaart vooral afhankelijk was van vrije, niet-protectionistische handelsrelaties met zijn Europese buurlanden.